

موسیقی و زندگی در لرستان

بهره گیری و استفاده از موسیقی، از دیرباز در ابعاد مختلف زندگی مردمان لرستان حضور پُررنگ و بی نظیری داشته است. به پشتوانه اسناد تاریخی، مردان و زنان، سالخوردگان و جوانان این مرز و بوم کهن از هزاره‌های گذشته تاکنون، در آیین‌ها، جشن‌ها و عزاداری‌ها و نیز در زندگی روزمره خود، اشعار و موسیقی را جهت کسب لذت و آرامش و افزایش بازدهی کار کشاورزی و دامداری به کار می‌برده‌اند.

این مردمان برای هر رسوم و آیین، به صورت جمعی یا انفرادی، ترانه‌هایی را با ملودی و ریتم‌های گوناگون می‌سروده‌اند آن‌ها به جز مراسم‌های رسمی، سروده‌های خود را بدون ساز اجرا کرده و خوانده‌اند؛ دوشیدن شیر دام، خرمن کوبی، موسیقی اسب سواری^۱، رقص اسب^۲ و همچنین آواز نوازندگان سرنا و دهل که با نواختن نواهایی همچون؛ چَمری، شیونی مصیبت را برای صاحبان آن تسهیل می‌نمودند. در سال‌های اخیر با تغییر سبک زندگی و افزایش مهاجرت به شهرها؛ کوچک شدن روستاها، کم توانی صاحبان هنر و تحصیل کرده‌ها، برخورد سلیقه‌ای با ساحت موسیقی و در سطحی فراتر، بی‌مهری مسئولین به موسیقی و حتی ممنوعیت تصویر آلات موسیقی در تلویزیون و موارد دیگر سبب شد که مردم، آرام آرام با آواهای موسیقایی بومی خود غریبه شوند. از طرف دیگر با هجوم فرهنگ‌ها و موسیقی‌های غیر ایرانی و پخش آن‌ها از طریق ویدئوها و رسانه‌های دیداری ماهواره‌ای، جوانان این دیار به این نوع از موسیقی علاقه‌مند شده و نسبت به ترانه‌ها و موسیقی زاد بوم خود بیگانه شده‌اند. در حالی که پیشینیان ما حتی با زوایای پنهان تأثیر موسیقی بر حیوانات هم آگاهی داشته‌اند و از آن استفاده می‌کرده‌اند. به طور مثال، وقتی به حیوانات رام شده و اهلی خود آب و گیاه می‌خوراندند و حداقل با سوت زدن، نوعی موسیقی را برایشان تولید و موجب ایجاد محیط آرامی برای این حیوانات می‌شدند. از صدها سال پیش تا کنون مادران ما هنگام دوشیدن شیر احشام خود، برای از بین بردن اضطراب دام‌هایشان ترانه‌ی شیردوشی می‌خواندند. آن‌ها معلم، روزنامه و تلویزیون نداشتند، بلکه از بزرگ‌ترهای خود آموخته بودند اگر دامی که از آن شیر می‌دوشید هراس و اضطراب

۱- موسیقی رقص اسب سواری توسط نوازندگان سرنا و دهل در ریتم دو چهارم در هنگام تاختن اسب‌ها نواخته می‌شود. در گویش محلی به آن سووار هو گفته می‌شود.

۲- موسیقی رقص اسب (سه پک) را نوازندگان سرنا و دهل در ریتم شش هشتم می‌نوازند. اسب در حالت ساکن با شنیدن موسیقی به وجد آمده حرکات منظمی را با سر و دست و پا انجام می‌دهد البته سوارکار آن هم باید با این رقص آشنا باشد.

داشته باشند، نه تنها شیر آن کم می‌شود، بلکه ممکن است به خود و صاحبش هم آسیب برساند. بنابراین در هنگام شیردوشی و برای آرامش دام شیرده، ترانه‌ی مخصوص این کار - شیردوشی - را می‌خواندند:

بی بی جونم بی بی عمرم تو دالکه گوونم
جانمی، عمرمی، تو مادر گاوهای منی!
وخیر بیایی بور گلیل لولو وور آیی
قدمت مبارک، گوساله‌ی قشنگ طلائی!
تو نوور^۱ نادونم بایی ه و دونم بایی
یاره گرونم بایی مال و حال حونم بایی
شیر تازه‌ات قوت من است، پستان‌هایت پُر شیر باد ای مادینه گاو جوان من!! تو ای یار گرانسنگ من، تو همه‌ی دارایی منی!^۲

در اینجا مراد، مخالفت با موسیقی غیر ایرانی یا هر موسیقی دیگر نیست و اصولاً موضوع مخالفت با هر نوع موسیقی، یک ایده غیر معمول و اشتباه می‌باشد، زیرا هر شکل از موسیقی در مکان و زمان خود و برای مردم آن محل و سایر علاقه‌مندان به آن ارزشمند می‌باشد. هدف اصلی، حفظ و ارتقاء وضعیت موسیقایی زاد-بوم ماست، که با توجه به هم‌خوانی و هم‌سو بودن آن با سایر زوایای فرهنگی این مرز و بوم می‌تواند در حل بسیاری از معضلات اجتماعی و برآورد نیازهای روحی - روانی ما مؤثر باشد.

در این راستا و همچنین برای معرفی گوشه‌ای از موسیقی محلی لرستان، نت و اشعار تعدادی از ترانه‌ها و آوازهای ماندگار این منطقه را در مجموعه‌ی حاضر ارائه نموده و امیدوارم مورد استفاده عزیزان هنرمند قرار بگیرد.

از این رو با ابراز فروتنی در برابر خوانندگان فرهیخته و فرزانه، از هر گونه انتقاد و پیشنهاد صمیمانه استقبال کرده و پذیرای نظرات اصلاحی اندیشمندان و خوانندگان عزیز می‌باشد و منتظر رهنمودهای مخاطبان و علاقه‌مندان می‌باشیم و دست همه را به گرمی می‌فشاریم.

حجت‌اله ندری

زمستان ۱۳۹۳

۱- نوور Nuwoar = ماده گاو جوان

۲- نک. پیشینه‌ی تاریخی موسیقی لرستان، سیف‌زاده، سیدمحمد، نشر افلاک، چاپ اول ۱۳۷۷، ص ...

در گویش لری خرم‌آبادی، پنج آواز شناخته شده وجود دارد. این آوازه‌ها به صورت فردی و ریتم آزاد اجرا می‌شوند که عبارتند از: الی سونه^۱ یا علی دوسی، شیرین خسرو^۲، عزیزبگی، ساری خوانی یا مویه و آواز بمیرم یا مرشد خوانی که هر کدام در گوشه و حالت خاص و متفاوت از هم سروده می‌شوند.

ترانه‌ها

این ترانه‌ها را می‌توان در سه دسته جای داد:

دسته اول: ترانه‌های کهن می‌باشند. (ترانه‌هایی که از یکصد سال پیش به این سو سروده شده‌اند).

دسته دوم: ترانه‌های دهی بیست تا چهل (هجری شمسی) می‌باشند که توسط هنرمندان بومی ساخته شده‌اند. در این دسته تأثیرات موسیقی سنتی که هم‌زمان از طریق رادیو و گرامافون در سطح کشور پخش می‌شده است به وضوح دیده می‌شود.

دسته سوم: ترانه‌هایی هستند که از دهه چهل به بعد توسط هنرمندان بومی و همچنین آهنگ سازان سایر مناطق کشور ساخته و پخش گردیده‌اند. در این مجموعه نت گلچینی از این ترانه‌ها ارائه گردیده است.

سازها

کمانچه: در گویش لری، این ساز را **تال** می‌نامند. تال یا کمانچه، یکی از سازهای اصلی این دیار است و اکثر نوازنده‌ها در اجرای ترانه‌های لکی و لری به جز در اجرای چندین ترانه^۳ کوک ر. لا ر. لا. را برای این ساز انتخاب می‌کنند.

سُرنا: در گویش محلی ما آن را ساز می‌نامند. در رقص‌ها، سوگواری‌ها و در جمع خوانی‌ها از آن استفاده می‌شود.

تمبک: ساز کوبه‌ای همراهی کننده کمانچه و سرنا می‌باشد و آن را تمک می‌نامند.

دهل: ساز کوبه‌ای که همراه سرنا نواخته می‌شود.

۱- این آواز کهن برگرفته از نام شخصی به نام علی دوست یا (الیاس) است که اطلاعات دقیقی از وی در دست نمی‌باشد.

۲- این آواز که با اشعار فارسی و هجاهای اضافی لری سروده می‌شود. در لرستان آن را شیرین خسرو می‌نامند.

۳- دی باوه، عید اوما، مخمل، گرمی، کشکول و نونم به کر کیه در کوک می . لا . می . لا اجرا می‌شوند.

بارو بارو

شعر و آهنگ: رضایی - خواننده: فرجی - لری دهه ۶۰

$\text{♩} = 80$

Bá Ro Bá Ró Bá Ró Ná Hé Bá Ró Bá

5 Ró Bá Ró Ná Hé Da Se Té Bé Ve Da SéM

9 Biyá Re Mo Ve Hó Ná Hé Go Le Bá

13 qe Mí Tó Çá S'o Çe Rá qe Mí Tó Çe Rá qe Hó

17 Nam To Ni Mú Ne Se yá Re Mí Tó

21

بارو بارو بارونه هی دسته بی و دسم بیا ریمو و حونه هی
 باران یکریز می بارد! دست‌هایت را در دست‌انم بگذار بیا به خانه برویم نازنین‌ام!

مر چوپونکه باووتم

خواننده: سقایی - لری دهه ۴۰

$\text{♩} = 76$

S`o Mong i Ça ni Xú Woa Vá Yá Ret
 Ta To Ni He Xos` Ba Pus` Tá Nai Ri
 Ba Gar Dí Vá Yá Ret Ba Gar Dí
 Rang Zar Di Ta Nai Ri Rang Zar Di
 Mar Ço pon KeBow Woa tem Á S`o qe Sáw Woa TêM
 A S`o qe Sáw Woa Tem

شو مونگی چنی خو وه وایارت بگردی وا یارت بگردی تا تونی ه خو پیووش (تا نیری رنگ زردی ۲)

چه زیباست در مهتاب شبی با یارت بگردی، علاج رخساره‌ی زردت در آراستگی با یار است!

مر چوپونکه باووه تم مر چوپونکه باووه تم عاشق‌ه ساووه تم عاشق‌ه ساووه تم^۱

من عاشق گیسوان رها شده‌ی توام، نه! شبان پدرت نیستم!

زیر سرم ک هونیه زیر پایم هور شله^۲ هه د او روز ازل بخت چارم هله^۳

بالشم کوهان است و زیراندازم خورجینی پاره، بداقبالی از روز نخست کج بود!

۱- ساووه، به معانی زلف سر، بر وزن «باووه» (پدر) sáwoa نگاه کنید به مصرع زوج بیت دوم.

۲- هور شله، ظرفی نخی است که آن را از پشم ویا موی بز می‌بافند و عشایر قبلاً برای جابجایی غلات بخصوص آرد گندم از آن استفاده می‌نموده‌اند و جهت حمل آسان توسط حیوانات آن را همانند خورجین می‌بافته‌اند.

۳- واژه هل Hal، یعنی کج، ولی در این جا منظور بخت بد است.

اشعار لکی حکایت گر زندگی سرشار از عشق و علاقه و امید و اتحاد سرزمینی است که مردمش به هم عشق می ورزند، همدیگر را دوست دارند، و امید و برادری و همراهی ویژگی آنان است. این اشعار تک ایاتی اند که هر بیت دارای قافیه و موضوع جداگانه ای می باشند. مجموع این ابیات را چل سرو می نامند. در این مجموعه اشعار، به سختی می توان واژه هایی همچون؛ جنگ، شمشیر و تفنگ را پیدا کرد. بیشتر از جملات و مفاهیمی چون؛ دستم را بگیر، دستمالی برای رقصیدن، یک دست صدا ندارد و مرا تنها نگذار استفاده شده است و از تلفیق این ابیات با ملودی ها و ریتم های شاد و ساده، ترانه هایی زیبا و دلکش را خلق نموده اند. در سرایش هریک از این ترانه ها، فضایی شاد و عاشقانه آفریده اند. ملودی اکثر ترانه های لکی و لری یک یا دو جمله بیشتر را ندارند اما در زمان اجرا با انتخاب اشعار مناسب توسط خواننده ها، ملودی تکراری در سایه قرار می گیرد و ترانه جذاب تر می شود. حال اگر ترانه های کهن لکی را با ترانه های لری مقایسه نماییم از نظر ملودی و گام های استفاده شده تفاوت چندانی باهم نمی بینیم. مهم ترین تفاوت این دو گروه، در بخش آواز می باشد. آوازی که با اشعار لکی سروده می شود را هوره^۱ می نامند. هوره، دارای ریتم آزاد و تحریرهای مخصوص به خود است و حالت خواندن آن با آوازاها و ترانه های لری تفاوت اساسی دارد. این آواز غمگین را به طور کلی بدون نواختن ساز می خوانند. این دسته از آوازاها در مجموعه ی حاضر ارائه نشده است. نگارنده امیدوار است به همت هنرمندان این اقلیم، در آینده ای نه چندان دور نمونه هایی از این آوازاها را در مجموعه ای مستقل گردآوری و به زیور طبع آراسته نماید.

از دیگر خصایص و ویژگی ترانه های کهن لکی، استفاده از ریتم های سه چهارم و شش چهارم طی صدها سال گذشته می باشد و این در حالی است که در گویش لری از این دو ریتم استفاده نگردیده است.

۱- هوره Hura = یکی از آوازهای غمگین قدیمی است، بعضی از محققان براین باورند که منظور سرودن متون زردشتی می باشد. یکی از دلایل قدمت زیاد ترانه های لکی کهن استفاده از واژه هایی مثل بزراوان، زنگ زنگه، زنگ زران، ه لاو و از این قبیل می باشد، این واژه ها امروزه کاربردی ندارند و خیلی قدیمی می باشند و معانی آنها هم به درستی مشخص نمی باشد.